

HODOWLA ZACHOWAWCZA MERYNOSA POLSKIEGO W STARYM TYPIE*

Adam Gut¹, Jacek Wójtowski¹, Piotr Ślósarz¹, Jerzy Pietrzak²

¹Akademia Rolnicza, Katedra Hodowli Owiec, Kóz i Zwierząt Futerkowych, 62-002 Suchy Las

²Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz, ul. Mickiewicza 33, 60-837 Poznań

Merynosy polskie przez prawie stulecie dominowały w pogłowie owiec w Wielkopolsce i na Kujawach. W ostatnich 20 latach ich pogłowie zmalało jednak do poziomu, który zagraża przetrwaniu tej starej krajowej rasy. Na podstawie analizy pochodzenia owiec w zarodkowych stadach regionu oszacowano liczebność merynosa polskiego w starym typie na około 1800 maciorek w Wielkopolsce i około 1200 w woj. kujawsko-pomorskim. Wyniki oceny wartości użytkowej w 14 stadach pozwoliły ustalić poziom cech indeksowych tej rasy: masy ciała maciorek i tryków w wieku 56 dni (18,6 i 21,5 kg) i plenności życiowej maciorek (135%). Zaproponowano także wzorzec populacji.

Początki hodowli owiec rasy merynos polski sięgają lat 70. XIX wieku, kiedy na teren Wielkiego Księstwa Poznańskiego sprowadzono z Francji wełnisto-mięsny merynoprekosa. Zapoczątkowano wówczas proces przekształcania jednostronnie wełnistej owcy merynosowej w owcę o dwukierunkowym wełnisto-mięsnym typie użytkowym, który okazał się lepiej dostosowany do warunków intensywnej produkcji rolnej (Thilo, 1922; Śliwa, 1961). Użyto też merynoprekosa do krzyżowania wypierającego z krajową owcą, wcześniej uszlachetnioną merynosem wełnistym. Merynoprekosy w latach 30. XX w. dominowały już w pogłowie owiec w Wielkopolsce i na Kujawach (Alkiewicz, 1936).

Zachodzące zmiany w warunkach produkcji owczarskiej powodowały w różnych okresach XX w. próby przekształcania merynoprekosa w owcę o bardziej mięsnym lub bardziej wełnistym typie użytkowym. W okresie międzywojennym krzyżowano je z owcami ras mięsnych, m.in. z Border Leicester i Ile de France, otrzymując anglomerynosa (Czajkowski, 1939), popularnie nazywanego merynosem pogrubionym, a w ostatnich latach także z niemieckim merynosem mięsnym. Po II wojnie światowej, w dążeniu do wyhodowania bardziej wełnistej owcy krzyżowano merynosa polskiego z tzw. merynosem radzieckim (Jełowicki, 1971). W ostatniej dekadzie XX w. doskonalono merynosa polskiego w kierunku zwiększenia produkcji jagniąt używając w krzyżowaniu uszlachetniającym tryków ras plennych (Gut i in., 2002). Podejmo-

---

*Praca finansowana z: działalności statutowej Katedry, temat nr 35-01.

wane zmiany typu użytkowego spowodowały zmniejszenie pogłowia merynosa polskiego w starym typie do poziomu, który zagraża zachowaniu tej cennej lokalnej rasy. Obecnie szacuje się, że w regionie Wielkopolski i województwa kujawsko-pomorskiego utrzymuje się ok. 2–3 tys. maciorek, które wywodzą się od merynoprakosa i od kilku pokoleń nie mają dolewku krwi owiec ras mięsnych, wełnistych bądź plennych.

Celem pracy jest ustalenie liczebności merynosów polskich w starym typie, określenie poziomu cech indeksowych i innych cech użytkowych, branych pod uwagę przy selekcji oraz opracowanie wzorca populacji.

Material i metody

Liczebność populacji określono przede wszystkim na podstawie analizy rodowodów w zarodowych stadach merynosa polskiego w regionie Wielkopolski. Wykorzystano także w tym celu informacje uzyskane od właścicieli stad, selekcjonerów oraz z regionalnych związków hodowców owiec w Poznaniu i Bydgoszczy.

Do ustalenia poziomu cech indeksowych (masa ciała w wieku 56 dni i życiowa plenność matki), użytkowości rozplodowej i masy ciała w wieku 1 roku posłużyły wyniki oceny wartości użytkowej, prowadzonej przez Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz w Poznaniu w latach 2000–2006 w 14 stadach zarodowych merynosa polskiego w starym typie. Dane dotyczące cech indeksowych (masa ciała w wieku 56 dni i plenność) pochodziły z 14 stad od 1329 maciorek i ich potomstwa. Wyniki pomiaru masy ciała w wieku 12 miesięcy dotyczą natomiast 6 stad, w których ważono owce w tym wieku. Przy opracowaniu wzorca populacji wzięto pod uwagę wzorzec podany dla merynosa polskiego przez Jełowickiego (1960) oraz wyniki oceny wartości użytkowej w 14 badanych stadach owiec.

Ze względu na nieortogonalny układ danych, do oszacowania wpływu czynników stałych (stada, roku kalendarzowego, wieku maciorki, liczby i płci jagniąt w miocie) na masę jagniąt w wieku 56 dni zastosowano metodę wieloczynnikowej analizy wariancji według najmniejszych kwadratów (SAS 9.03). Podobną metodą oszacowano wpływ stada, roku, wieku matki i typu urodzenia na masę ciała tryków i maciorek w wieku 1 roku oraz na następujące cechy rozrodu: życiową płodność, plenność i użytkowość rozplodową maciorek.

Wyniki

W regionie Wielkopolski w 14 stadach owiec znaleziono łącznie około 1800 maciorek, w których rodowodach od co najmniej 4 pokoleń wstecz nie napotkano na kojarzenia z trykami w typie merynosa mięsnego lub z trykami z udziałem genetycznym innych ras (w tym plennych). Liczebność maciorek w tych stadach wynosi od 50 do 420. Poza Wielkopolską merynosa polskie w starym typie znajdują się w województwie kujawsko-pomorskim (ok. 1200 maciorek). Liczebność populacji merynosa polskiego starego typu w obu regionach można zatem oszacować na około 3 tys. maciorek.

Tabela 1. Cechy użytkowe merynosa polskiego w starym typie w latach 2000–2006 ($\bar{x} \pm SD$)
 Table: Productive traits of old type Polish Merino sheep in 2000–2006 ($\bar{x} \pm SD$)

Wyszczególnienie Item	Masa ciała (kg) Body weight (kg)				Płodność Fertility		Plenność Prolificacy		Użytkowość rozplodowa Reproductive performance	
	n	56 dni 56 days	N	12 mcy 12 months	n	%	n	%	n	%
		xx								
Płeć Sex										
Maciorki Ewes	1625	18,57 ± 2,37	100	53,98 ± 7,83	1329	96,27 ± 11,42	1329	134,87 ± 36,87	1261	120,85 ± 38,04
Tryczki Ram lambs	147	21,51 ± 2,96	24	70,69 ± 8,59						
Typ urodzenia/ Birth type										
Jedynaki Single	585	19,17 ± 2,40	70	58,67 ± 8,37	450	96,57 ± 10,39	450	129,57 ± 35,51	427	118,78 ± 35,09
Bliznięta Twin	1187	18,63 ± 2,61	54	55,33 ± 12,27	879	96,12 ± 11,92	879	137,58 ± 37,65	834	121,91 ± 39,45
Stado Flock	1772	xx	124	xx	1329	xx	1329	xx	1261	xx
Rok urodzenia Year of birth	1772	xx	124	xx	1329	xx	1329	xx	1261	xx

x – P ≤ 0,05.

xx – P ≤ 0,01.

ns – statystycznie nieistotne.

x – P ≤ 0,05.

xx – P ≤ 0,01.

ns – non significant.

Wyniki analizy wartości użytkowej merynosa polskiego w starym typie zilustrowano w tabeli 1. Zwraca uwagę stosunkowo dobry poziom cech użytkowości rozplodowej: płodność – 96%, plenność – 135% i liczba odchowanych jagniąt od 100 maciorek w stadzie – 121 szt. Podstawowe cechy indeksowe, a więc masa ciała maciorek i tryków w wieku 56 dni osiągnęły w ocenianych stadach tej rasy odpowiednio poziom: 18,6 i 21,5 kg. Roczne maciorki ważyły średnio 54 kg, a roczne tryki – 58,7 kg.

Zaproponowano następujący wzorzec populacji merynosa polskiego w starym typie:

– cechy pogłowia:

a) wrażenie ogólne – owce średniej wielkości, o szerokim i głębokim tułowiu, osadzonym na mocnych, dobrze ustawionych kończynach, maciorki bezrożne, wełna o charakterze merynosowym, porastająca całe ciało owcy z wyjątkiem partii twarzowej i dolnych części kończyn, runo zamknięte;

b) plenność – ok. 125%;

c) dojrzewanie płciowe – owca wcześniej dojrzewająca o asezonalnym występowaniu rui; maciorki mogą być kryte już w pierwszym roku życia;

– cechy osobnicze:

a) pokrój – głowa średnio długa, delikatna, pokryta w części twarzowej jedwabistą białą sierścią, tryki niekiedy różne; szyja – niezbyt długa, fałdy skórne w niewielkiej ilości; tułów – średnio długi i szeroki, z prostą linią grzbietu i głęboką klatką piersiową; kończyny – średniej długości, ustawione pionowo, umięśnienie ud i partii lędźwiowo-grzbietowej dobre;

b) umaszczenie – jednolite białe, jednak na głowie, uszach i nie owelnionych częściach kończyn dopuszczalne są ciemne i kremowe odcienie;

c) masa ciała – w wieku 12 miesięcy: tryki 65–70, maciorki 50–55 kg; – w wieku 24 miesięcy: tryki 90–100, maciorki 60–70 kg;

d) wełna o lekkim połysku i miękkim chwycie, karbikowana, średnio cienka, w głównym sortymencie AB z odchyleniem do A lub B, (60–64 s²), włosy martwe oraz nitka niedopuszczalne, tłuszczopot jasny.

Użytkowość: rasa mateczna o dobrej użytkowości wełnistej i mięsnej oraz średnim poziomie plenności, przejawiająca instynkt stadny.

Omówienie wyników

Około 800 maciorek z 5 stad (45% badanej populacji) pochodziło z najstarszego, jedyne zachowanego do dzisiaj w niezmienionym typie użytkowym, stada merynoprekosa, sprowadzonego w 1963 r. z Francji, znanego jako stado z Dąbrówki. Współcześnie stado znajduje się w owczarni Nadarzyce k. Wrześni. Maciorki w pozostałych stadach reprezentowały podobny wełnisto-mięsny typ użytkowy, gdyż od wielu pokoleń używano, w większości z nich, tryków w typie merynoprekosa z owczarni Chrustowo (dawna Dąbrówka).

Wskaźniki użytkowości rozplodowej i mięsnej merynosa polskiego w starym typie (tab. 1) były na dobrym poziomie i potwierdzają dobre dostosowanie tych owiec

do warunków chowu w tradycyjnym regionie dla tej rasy. Na przykład, wskaźniki użytkowości rozplodowej dla wszystkich stad merynosa polskiego w 2005 r. (ok. 25 tys. maciorek) wyniosły odpowiednio: 91, 132 i 90% (PZO, 2006). Stwierdzony w 14 stadach poziom masy ciała jagniąt w wieku 56 dni jest także wyższy niż u wszystkich jagniąt tej rasy (odpowiednio: 18 i 19 kg – PZO, 2006). Masa ciała rocznych maciorek i tryków jest zbliżona natomiast do podawanej przez Staniszkisa (1971) dla tej rasy (odpowiednio 55 i 70 kg), a niewiele przekracza wymaganą przez Jełowickiego (1960) we wzorcu owiec rasy merynos polski (48 i 65 kg).

Wzorzec populacji merynosa polskiego w starym typie zaproponowano na podstawie wzorca, który ustalił Jełowicki w 1960 r., uwzględniając jednak zmiany, które zaszły w tej populacji w ciągu ostatnich 50 lat, zarówno w odniesieniu do pokroju owiec, jak i poziomu ich cech selekcyjnych (masa ciała, użytkowość rozplodowa).

Piśmiennictwo

- Czajkowski J. (1939). Badania nad pokrojem i stopniem szlachetności niektórych ras owiec Wielkopolski. *Rocz. Nauk. Rol. Leś.*, 46: 89–104.
- Gut A. (2006). Chów i hodowla owiec w Wielkopolsce w XX wieku. *Rocznik Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie*, 23: 303–320.
- Gut A., Ślósarz P., Turczynowski L. (2002). Analiza efektów uszlachetniającego krzyżowania merynosa polskiego i owcy wielkopolskiej z owcą romanowską. *Zesz. Nauk. PTZ, Prz. Hod.*, 63: 11–18.
- Jełowicki S. (1971). Merynos polski typu jędrzychowickiego. *Rocz. Nauk. Rol., D*, 132: 7–93.
- Śliwa Z. (1961). Rys historyczny rozwoju owczarstwa w Wielkopolsce. *Rocz. Nauk. Rol.*, 77: 971–993.
- Thilo H.L. (1922). *Die Zucht des Mele – Schafes in Neuenkirchen*, Wittemberg.

Zatwierdzono do druku 8 II 2008

ADAM GUT, JACEK WÓJTOWSKI, PIOTR ŚLÓSZARZ, JERZY PIETRZAK

Conservation breeding of old type Polish Merino Sheep

SUMMARY

Polish Merino sheep for almost a hundred years dominated in the population of sheep in the Wielkopolska and Kujawy regions. However, in the last 20 years their numbers were reduced to the level which threatens the survival of the old native breed.

On the basis of parentage analysis of sheep in pedigree sheep flocks in the region, the number of old type Polish Merino sheep was estimated to be approx. 1800 ewes in the Wielkopolska region and approx. 1200 ewes in the KujawskoPomorskie province. Analyses of production value assessed in 14 flocks made it possible to determine the level of index traits for this breed: body weight of ewes and rams at the age of 56 days (18.6 and 21.5 kg) and lifetime prolificacy of ewes (135%). In addition, the population standard was proposed.

Key words: conservation breeding, sheep, Polish Merino, population standard